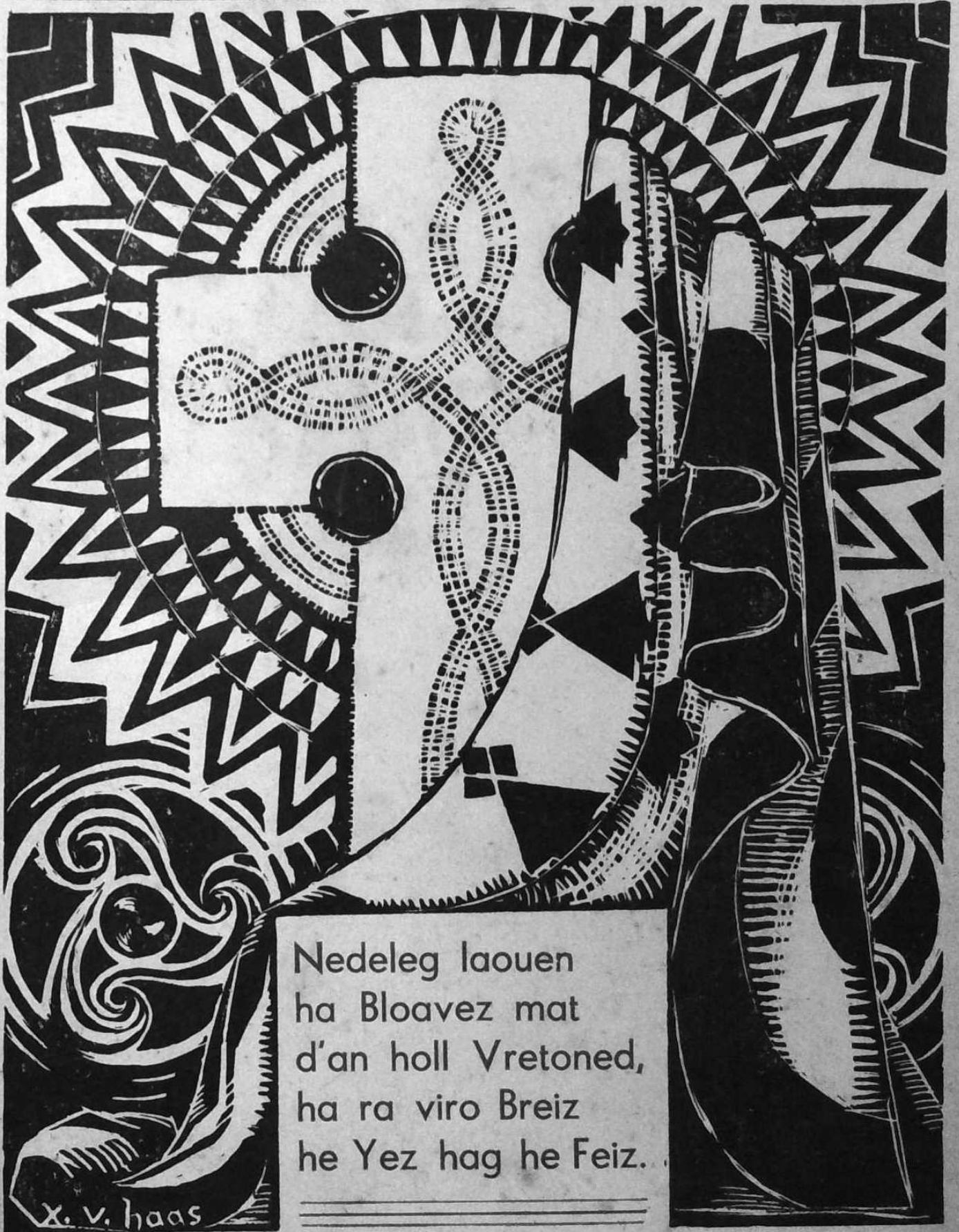

FEIZ HA BREIZ

GENVER 1938 — Kannad Mizek ar Vretoned

Nedeleg laouen
ha Bloavez mat
d'an holl Vretoned,
ha ra viro Breiz
he Yez hag he Feiz.

X. v. Haas

FEIZ HA BREIZ Renet gant an Ao. PERROT

KOUMANANCHOU DIOUZ AR BLOAZ :

Breiz..... 15 lur — Frans ha broiou stag outi..... 18 lur
Evid ar re a zo e diavêz bro .... 20 lur
Koumananchou a enor ..... 20 lur

Kasit ho koumananchou, dre chek-post da : M. l'ADMINIS-
TRATEUR DE « FEIZ HA BREIZ », SCRIGNAC (Finistère).
C. C. 21-802 Rennes.

Taolit evez ha lennit piz

Evel m'her gwelit uheloc'h, gand ar geraouez o tont eus ranket kas priz hor c'houmanant da 15 lur evit Breiz ha da 18 lur evid ar Frans hag ar broiou stag outi.

Evid ar c'houmananchou a-vernioù, (abonnements collectifs), gand ma vezo, da nebeuta, pemp niverenn, e pep bern, e vezo roet pep niverenn evit dek lur hepken, edoug ar bloaz.

Goulenn a reomp ouz ar re a gar o Breiz, dreist-holl ouz hor c'henvreudeur beleien, skigna hor c'helaouennoù en dro d'ezo. Kaout hor c'hannad, bep miz, epad bloaz, evit 10 lur, a zo kaout traou da lenn, marc'had mat !

N'eus nemet « Feiz ha Breiz » hag a zisklerife splann d'ar Vretoned petra c'hortoz Doue diganto evel kristenien hag evel Bretoned.

GANT GOUELIOU NEDELEG HAG AR BLOAZ NEVEZ,
EVIT OBER PLIJADUR D'AR VUGALE, PRENIT D'EZO :

Taolennou eus Istor hor Breiz

An dousenn	20 real
An 50	20 lur
Ar 100	32 lur

Daou leor skeudennet kaer :

TROIOU TOUDELS HA TOM E GAZ ..... 2 skoed
« LEGENDES DE BRETAGNE POUR LA JEUNESSE » .. 12 lur
Editions Ronan, Pleyber-Christ (Finistère). — C. C. 22.092 Ren-
nes, Mme Caouissin J.

74^{vet} BLOAVEZ — N° 1

MIZ GENVER 1938

FEIZ HA BREIZ

Goueliou Nedeleg Goueliou an dud diwar ar mêz

E KREIZ ar goanv bras, pa 'z eo izel an oabl ha tenval an amzer, pa 'z eo evel maro pep tra en hon douarou, goueliou ginivelez Hor Salver, a deu adarre da la-kaat joa ha levez da bara a-zioc'h d'hor c'halonou a gristen.

« Setu ma tiganen d'eoc'h ar c'helou eus eur joa vras. »
En doare-se eo e komzas Ael an Aotrou ouz ar bastared. Hag, e gwirionez, an amzer hag ar bloaveziou, o tremen, ne zinerzont tamr ebet joa goueliou Nedeleg.

Daoust ma 'z eus tost daou vil bloaz abaoe m'eo

diskennet ar Mabig Jezuz war an douar, ar goueliou a zigas da sonj d'eomp eus e c'hinivelez, a chom bepred ar re c'houeka, ar re laouena, en hor buhez.

Daoust hag ar joa vrasa, edoug hor bugaleaj hag hor yaouankiz, n'hor beus ket he zanveet en traou-se hag a gomze d'hon daoulagad ha d'or c'halon eus ar Mabig Jezuz ?

Betek e varo, an den diwar ar mêz a gar sonjal gant plijadur e goueliou Nedeleg kenta e vuhez, pa 'z ae, ez-vihan, krog e dourn tomm e vamm, da welout ar c'hraou burzudus, oa astennet ennan ar bugelig Doue ; pa 'z ae, ez vrasoc'h, d'ar pellgent, diouz skleur eul letern, dre ar gwenojennou hag an henchou didrouz.

Goueliou Nedeleg, ma 'z int goueliou an holl gristenien, a zo dreist-holl goueliou an dud diwar ar mêz.

E nep lec'h all ebet, e-touez rumm dud all ebet, int gortozet kement, int enoret kerkoulz.

Ha dereat eo, ha mat eo e vije an traou evelse.

Da biou en deus diskouezet ar muia Hor Salver e garantez, en eur zont er bed, ma n'eo ket d'an dud diwar ar mêz ? En amzer merket gantan, evit diskenn war an douar, ez oa, evel hirio, kêriou bras, brudet evit o ziez pinvidik, o faleziou kaer, o zud desket; bez ez oa ivez bourc'hadennou krenn, bourc'hadennou bihan hag enno kenwerzourien, tud hag a rae a bep seurt micherou.

Er c'hêriou-se, er bourc'hadennou-se, oa brao beva.

Tra souezus, Salver ar bed a ra fae warno. Fae a zoken war Vetleem, ar gêriadenn-se, m'oa ginidik e dud koz anezi.

Mestr bras an nenv hag an douar a zo falvezet gantan beza ganet war ar mêz, e kreiz an dud diwar ar mêz.

Ha piou a glevo da genta ar c'helou eurus eo goulaouet an amzeriou nevez, eo graet adarre ar peoc'h ga Doue hag an dud ? Tud diwar ar mêz.

Ha piou a vezo galvet da genta da veza test eus ar burzud, piou en devezo an eurvad da welout da genta gant o daoulagad an Hini a zo war e dal holl c'hened ar baradoz ? Tud diwar ar mêz.

Piou en devezo an enor dispar da embann e pep lec'h, da lavaret da genta d'an dud all, eo ganet ar Zalver a

c'hortozed abaoe ken hir amzer ? Tud diwar ar mêz, pastored. I eo an dud a galon, an dud a labour, an dud a boan, dibabet e-touez ar re all. D'ezo eo, ha d'ar re a zo henvel outo, eo bet diskleriet ar c'homzou kaer :

« Peoc'h war an douar d'an dud a volentez vat. » Evit lavaret gwir, an dibab-se a ro tro, d'eomp-ni tud diwar ar mêz da gaout fouge ha lorc'h eus hor micher.

Kalz tud en amzer gwechall a gemere al labour pounner evit eun dra villiget, ha Jezuz a deue da zeski d'an holl oa eur stad a vuhez enorus ha santel, hag oa al labourerien tud libr ha kenlabourerien Doue e-unan.

Tud diwar ar mêz, na ankounac'haomp ket pebez enor a zo bet graet d'eomp gant Salver ar bed. Anavezomp pegen uhel eo hor stad, pegen tost e vevomp ouz Doue e kreiz hor parkeier : en-dro d'ar parkeier-ze, eo e kav ar c'houer kristen an eurved. L. B.

...MONA
VIHAN
O SKRIVA
HE LIZER
D'AR
MABIG
JEZUZ...

(Skeudenn
F. h. B.)

Eur beleg mekzikad merzeriet gant dispac'herien e vro

(PEVARE PENNAD)

DINDAN AR BARROU ARNEV AR PENRENER ISKIS, CALLES

An Tad Pro en devoa mall da ziskenn war douar ar Meksig. Koulskoude, n'edo ket hep gouzout e ruilhe war e vro, d'an ampoent muioc'h eget biskoaz, barrou du hag arneek.

Abaoc miz gouere 1924, ar Veksikiz o devoa evid o gwall c'houarn eun den kriz meurbet : kein ha kein gant Neron eman da veza lakeet. Bez' oa bet diageat mestri-skol en eur gêriadennig, hag aman en devoa gwall-vrud. Anavezet 'oa evid eur mezhier hag eun urupailh. Eus tud eveldan eo ec'h en em zervich an drouk-spered hag an dud fall evel ar Franmasoned, evid ober an droug. C'hoarzin ifern a reas eta ar re-man, pa welljont Plutarcho Elia Calles, o pignat er garg uhela.

Hunvre milliget ar fallakr-man, e youl diaoulek, oa bale war roudou an dispac'herien a glaskas, e 1789, e Frans, beuzi ar feiz e gwad ar gristenien, bale war roudou ar bolcheviked euzus a ziskar, er Rusi, kement tra mat ha santel.

Abarz nemeur, ar veleien diaveziat a rank tec'hout, ar re all anaout lezennoù dizoue 1917. Arc'heskob Meksiko a zav e vouez a eneb al lezennoù fall-ze : streinet eo dirag al lezvarnioù ha tamallet da vont a eneb ar vro.

E pep lec'h, el leandiou, a c'houlonderer, e tremen traou euzus, divergont. Ar c'houarnamant, epad morlar-jez 1926, a zav eun tamm gouel. Dre ruiou ar gêr-benn merc'h Calles he-unan a zo embannet doueez ar Meksig; soudarded, gwisket e menec'h, a gerz d'he heul ambrogant gant merc'hed divezet. An drouk-spered ne goll ket

e amzer pa vez an dizurz en eur vro : c'hoari a ra start evit kreski niver e vignoned en ifern skrijus.

Evelato, e kav, da enebi outan, katoliked dispoint ha nerzus. War eun dro, Calles a reseo briaou paper : Warno daou vilion a gristenien o deus skrivet o sinatur hag a anzav ne fell ket ganto lezel an droug da waska an eneou.

Met an dizakr a benrener a ra skouarn vouzar outan. Zoken, e ziskleri : « Ret eo d'eomp, emezan, d'e gen-seurted, kregi hirio da ober eur brezel spoutus, eur brezel eneb an amzer dremenet, eur brezel eneb an traou a dleomp da zismantri da viken a ziwar an douar. » Hag evit Calles, an traou-ze eo ar relijion. An Tad Santel ar Pab, Pi XI hag an eskibien meksikat a gas lizeri evit flas-tra moustrerez Calles hag evit frealzi ar gristenien gwasket en o gwella frankiz.

Calles a respount, en eur zevel lezennoù falloec'h c'hoaz : difenn a ra kelenn ar vugale, er skolioù, war o relijion ; hiviziken ne vo mui na lean na leanez ebet ; an ofisou santel a vo sevenet en ilizou hepken, hag ar re-man a vo dindan galloud ar c'houarnamant ; er mêz eus an ilizou, arabad dougenn dilhad a relijion ; an holl ilizou, leandiou a zo diskleriet leve ar c'houarnamant. D'an 31 a viz gouere, al lezennoù-man, a dleed senti outo e pep lec'h.

Goude beza embannet lezennoù ken dizakr, ar Franmasoned a veulas an urupailh hag a roas d'ezan eur vedalenn aour, evel gopr d'al labour a rae.

AN TAD PRO ER STOURMAD

P'edo evelse eur gwallvar arnev o vont da heja e vro, an Tad Pro en em gave e Meksiko. D'an 8 a viz gouere, eo e c'hellas bale dre ruiou ar gêrbenn : « En eun doare dispar, emezan, Doue a falvezas gantan e c'hellis dont, en dro, da vro va c'havell. Ar c'houarnamant, o veza ar pez ma 'z eo, en eur harlui ar veleien hag ar venec'h er mêz ar vro, n'ouzoun ket penaos em eus gallet digouezout enni. »

En e gêr, ar c'halonou o devoa meur a dra d'en em lavarout, pa welas e dad, e c'hoar Anna-Maria, e vreur yaouank Roberto. E vreur all, Humberto a oa er prizoun, tapet evid e aked da zifenn ar feiz. An Tad Pro a deu a benn, goude meur a êsa, da vont heteg-hen

Raktal, an Tad en em ro d'e labour a veleg. Ha labour a oa. C'houec'h 'devez araok ma tlee al lezennou nevez poueza war ar gristenien, eiz arc'heskob ha nao-war-nugent eskob ar Meksig a gemenn e vezo eskomunget kement hini a zikouro kas da benn al lezennou fall-ze.

Ouspenn embann a reont : lezennou ken truilhennek a stank hent an iliz ouz ar veleien ; setu perak, gant benn noz hag asant an Tad santel ar Pab, an eskibien a ro da anaout ne day mui ar veleien war dro an ilizou, goude an 31 a c'houere ; ti an Aotrou Doue a jomo digor hag ennan an dud fidel a c'hello kenderc'hel da vont da bedi : fiziet eo enno ha diwall a rint, gand evez hag aked, an ilizou-ze deuet d'ezo eus o c'hentadou.

« Leun a nerz kalon omp, eme 'an eskibien, pa zontomp er c'homzou-man a lavare Jezuz d'e ebestel, Prezeg a rae d'ezo en eur lavarout e varvje hag e savje eus ar bez leun a vuhez hep dale :

« Setu ma 'z eomp da Jeruzalem ; aze e vo sevenet an holl draou o deus ar Brofeted skrivet eus Mab-den ; E lakaat a raint e daouarn ar Baganed ha goap a raint Anezan ; tufal a raint en E zaoulagad, E skourjeza hag E laza a raint. D'an trede deiz e savo e buhez.

« Buhez an Iliz eo buhez an Hini en deus he zavet : evel dan, Iliz ar Meksig a zo hirio e daouarn he enebou-rien ar gwas ; goapaet, skourjezet, lakêt evel en eur stuz a varo eo, met c'hoaz eun nebeut amzer hag e savo adarre leun a vuhez hag a yaouankiz, evel ma n'o deus morse hon daoulagad he gwelet.... »

O klevet eur c'helou ken glac'harus, an dud fidel a zired a verniou d'an ilizou evit reseo eun diweza absol-venn, evit kemerout perz en eun diweza oferenn. Warz-an ilizou an dud a gerz a vilierou. Intronezed vras a vale diarc'henn-beo e kichen ar geiz ar paoura : diwar o mu-

zellou e nij etrezeg an nenv kantikou a binijenn hag a gaonv.

Epad an derveziou-ze, an Tad Pro, daoust d'ezan da veza bresk en e yec'hed, a govez eus a 5 eur 30 da 11 eur araok kreizdeiz, eus a 3 eur da 8 eur diouz ar pardaez ; diou wech e semplas er gador-govez.

Hag ec'h en em ledas war ar vro nozvez tenval an 31 a viz gouere 1926. Gwener ar Groaz ar paour kêz Meksig a voe o tigeri : tennet ar Zakramant meulet ra vezo eus an tabernakl, lazet ar goulou en iliz, sioul ar c'hleier, an dristidigez en em astenn pounner-pounner war ar mêziou hag ar c'hêriou. An Iliz grêt evit nijal warzu an nenv, ne falveze ket d'ezi beza pennasket, beza sklavou-vez eur c'houarnamant : krak ha berr e lavaras :

« Kentoc'h poaniou ar verzerenti
« Eget nac'h Jezuz pe E drubardi. »

M. S.

EVIT BEZA SKLERIJENNET WAR DOARE-OBER
EUZKARIZ E BREZEL AR SPAGN,

LENNIT :

“ **Le Drame d'un Peuple incompris** ”

La Guerre au Pays Basque

gant VICTOR MONTSERRAT,

eun den hag en deus gwelet an Dispac'h er SPAGN RUZ, er
SPAGN WENN, hag e BRO EUZKADI.

Rei a ra da nompren gand e leor, perak n'eo ket bet aet Euzkariz
hag i katoliked vat evel ma 'z int a-du gant Franco.

Al leor, dre ar post ..... 11 fr. 40

Her goulenn ouz : Librairie H. G. Peyre, 25, boulevard du Mont-
parnasse, Paris-14^e.

An Eskop Gwenn (1840-1855)

An Aotrou Joseph-Mari Graveran, ganet e Kraozon d'ar 16 a viz meurzh 1793, beleget d'an 20 a viz kerzu 1817, a voe, goude beza bet kelenner, epad nao bloaz, e kloerdi bras Kemper ha person e Sant-Loeiz Brest, hanvet da eskop, e Kemper, warlerc'h an Aotrou Poulpiquet, er bloaz 1840; mervel a eure gand ar c'hriagn-beo, en e gerc'hen, d'an deiz kenta a viz c'houevrer 1855 : les-hanvet e voe an Eskop Gwenn.

Hen eo a lakeas bega touriou sant Kaourintin o c'houlenn eur gwenneg, bep bloaz, epad pemp bloaz, digant tud e eskopti.

Diwar e vuhez savet gand ar skrivagner brudet Hersart a Gervarker ha gant I.-P.-P. ar Skour, barz Rumen-gol, e fell d'eomp tenna peadra da ziskouez splann pegement a skor a roas d'ar brezoneg, en e eskopti, epad ar pemzek vloaz ma voe eskop.

Ar pezh a c'hoanta, dreist pep tra, eo :

*War ar mêz hag er c'hêriou, prezeg lezenn Doue,
Ha bepred, e brezoneg, e kar, dre holl, sarmon,
Hag an dud koz a lavar, E VE MAT DA BERSON.*

Ha n'eo ket souez, rak komz a rae brezoneg evel eun den savet war ar mêz hag ivez evel eun den desket bras.

Dre eul lizer skrivet d'ar 27 a viz here 1843, an Aotrou Graveran a roas aotre da voula « LIZIRI BREURIEZ AR FEIZ », ar c'henta kannad brezonek moulet e Breiz hag a lakeas, en e benn, eur beleg gouiziek, an A. Henry, person Retred Kemperle.

Eun nevezenti, a bouez bras, oa an dra-man, rak betek neuze, ma veza komzet ha prezeget, e brezoneg, ne veze ket kelennet kals a Vretoned dre skridou moulet, heb ar mare, evel m'her graer breman.

E penn ar c'hannad nevez an Aotrou 'n Eskop a lakeas moula kement-man skrivet gantan e-unan hag e brezoneg, na petra 'ta : « Meuli a reomp, a galon vat, doare » ha danvez ar skrid brezonek-man ; lakeomp en ho-

« spered ez eo ret deski hag heulia reizou hor brezoneg » evel re ar yezou all, evit mirout na gouezfe hor yez « kaer en dismegans pe en dismantr. Kals a dalv da vad » ar vro-man derc'hel d'ar brezoneg, rak striz eo a « skoulm a ere etrezo yez eur bobl, an demps eus he » spered, he gizioù, he buezegez hag he Feiz. »

O lenn ar c'homzou-se kalonou ar Vretoned a dridas gand al levenez hag an dud a rae fae war ar brezoneg, a jomas dilavar o klevet eun eskop ken gouiziek ha ken karet, o komz hag o skriva en eur brezoneg uhel ha digemmesk.

En e amzer e voe nevezet kantikou an Eskopti ; en e amzer ivez eo e troas an A. Henry ar « Skrituriou Sakr », e brezoneg ; al leor-se a voe moulet er bloaz 1849.

An A. Graveran a alie ar re a ouie brezoneg da skriva e brezoneg, evit brasa mad o c'henvroiz ; rei a eure e skoazell d'e genvroadez Anna a Vesmeur evit skriva Istor Breiz, hag houman a skrivas e penn he leor : « Al leor-man a zo bet savet a-raok ma varvas hon Tad » muia karet, an Aotrou Joseph-Mari Graveran, eskop « Kemper ha Leon, rak, eur vez eo d'ar Vretoned chom » hep gouzout istor o bro ! »

Ar re o devoa lavaret e oa ar brezoneg eul lavar trefoet a rankas, en dro-man, stoui o fenn. Ha n'oa ket echu, rak, en amzer an A. Graveran hag evit plijout d'ezan e voe savet ar gelaouen nevez, he hano : « **Kelaouenn Arvor** » pe, e galleg : « **Revue d'Armorique** ». Warni e veze moulet gwerziou, soniou, kanaouennoù, danevellou, re goz ha re nevez savet gant barzed a ziouane, evel radenn, e pevar c'horn ar vro hag e kement stad a oa : darn anezo a oa tud a vor, darn all tud a iliz, micherourien diouz kêr pe labourerien a-ziwar ar mêz ; d'ar re-man e veze lavaret :

*« Da gorf a vages gand an ed,
« Ha gand ar gwerziou da spered ! »*

Kredi a c'hellit, avat, e veze, evito da garout o bro, eun tamm trouz bennak a-wechou etrezo. Ar gwennan a ra labour vat, met flemma a reont ivez.

An Aotrou 'n Eskop a wele an dra-se gand e zaou-lagad a dad hag a varne gand e spered eün ; poania a rae da lakat ar peoc'h etre e vugale ; o harpa a rae, hag o skoazella, laouen bras o welet ar Vretoned kalonek o labourat evid o Breiz.

En e lizer evit koraiz ar bloavez 1846 e laka ar c'homzou-man a yeas betek kalon kement Breizad a oa beo neuze : « Dale'hit, bepred, resped evidoc'h hoc'h « unan ; grit stad ac'hanoc'h hoc'h-unan, da lavaret eo : « resped evit hoc'h hano a gristenien ; n'eus hano etet, « war an douar, kaeroc'h hag uheloc'h eget hennez. Grit « stad eus hoc'h hano a Vreiziz ; an hano-se pa vez dou- « get mat a zo eur merk anat a garantez evid ar c'hre- « dennou kristen ; diskouez a ra an hano-ze ez oc'h feal « d'ar gizioù santel, e talc'hit da vale war hent an de- « ver. Gwelet a reomp, gand eul levenez wirion, e tal- « c'hit mat d'ho kizioù kristen, d'ho kwiskamanchou e « giz ar vro, d'ho prezoneg. Hoc'h eskop a oar pe seurt « liamm a zo etre yez eur bobl hag he c'hredennou, etre « he gizioù hag he doare-beva, etre he boazioù hag he « vertuzioù hag he ferzioù mat ! »

*

**

Gwerc'hez-Vari ! an Aotrou 'n Eskob a zo breman n'hell ket lavaret en divije an henvelep levenez ; hor gwiskamanchou a zo o vont da get ha re a dud diempenn a zo oc'h ober fae war ar brezoneg ; hor gizioù kristen ne 'z eont ket kals war well, ken nebeut ; war was, ne lavaran ket.

(Da heulia).
TINTIN ANNA.

**MA FELL D'EOC'H ADSEVEL HO PRO, EVEL
MA LIVIRIT, HARPIT « FEIZ HA BREIZ » HA « FEIZ
HA BREIZ AR VUGALE » HA KEMERIT SKOUER
WAR UNAN EUS HOL LENNERIEN VAT A SKRIVE,
N'EUS KET PELL : « ME, NE 'M EUS KET EUR
GWENNEG DA REI D'AR GALLEG ! »**

KONTADENN NEDELEG

BREMAN 'z eus pell, e bloavez kenta an eil Republik, paotred ha plac'hed, kluchet war zeulioù hor boutou koad, en-dro da eteo Nedeleg, o c'hortoz Visant goz da dana e gorn ha da zistaga d'eomp eur gontadenn ben-nak : « C'houi bugale, emezan, a ouelo bremaik, rak Vi-sant en deus gwelet kalz traou war an tamm douar-man. »

Hag hen staga hag ober sin ar groaz, e doare eur beleg pa bign er gador.

« Da genver an nozvez-man, gwechall, e veze plija-dur aman er c'harter. N'az peus ket a zonz Pier-Mari, emezan, d'am zad, pa edos en oajou ar re-man, e teues, bep bloaz, d'ar maner gant da dad, goude koan, da gle-vet kontadennou a-barz mont d'ar Pellgent ?

Daoust m'oa bras ar gegin e veze enk a-walc'h evit ar zervicherien hag ar verourien, ne vankent morse da zont da glask an dudchentil da vont d'an oferenn hanter-noz, da Garaez.

Evit lavaret mat, an aotrou koz a oa eun den eus ar seurt ne weler ket alies : epad an hanter kant vloaz, m'oa bet mestr e maner Kerenor, biskoaz n'oa bet klevet an distera klemmadenn en e enep.

Gwir eo, danvez a-walc'h en devoa ha ne chome gan-tan nemet eur verc'hig vihan, a bevarzek vloaz, ar baour-kaez Yvonaig hag a rae ar pezh a gare gant he zad koz.

N'oa ket eun den er boan, war 'n hed teir leo tro-wardro, ha ne anaveze ket kalon aour Yvonaig ; ha da noz ar Pellgent 'ta nag a blijadur he deveze oc'h ober moumounerez d'ar vugale a deus da heul o zud d'ar ma-ner.

Ya, m'hen lavar d'eoc'h, e Kerenor e veze kaver berr beilhadeg noz ar Pellgent !

Kerkent ha ma veze kevete ar c'hloc'h bras war vole, ar gwazed a bake pep hini e chupenn, ar merc'hed a renke o c'hoefou, hag an holl, an eil war lerc'h egile, dre ar stræc c'hlas aze, en em lake en hent. Marzin, ar mevel bras, a veze bepred er penn a-raok gant eul letern, evit miret na gouesfe unan bennak er pri pe en dour.

Anat e veze dioc'htu peur e veze digouezet paotred Kerenor, rak an aotrou koz a oa eur c'haner dreist hag e verourien, bodet en-dro, a yea d'e heul hag a laoske bomou kan, ken a dregarne iliz sant Tremeur. D'ar mare-ze, paotred kêr n'oant ket evit c'hoari gant an dud diwar ar mêz, neketa Pier-Mari ?

War-lerc'h an ofis, an holl a zizroe, dre ar maner, da zibri an askoan aozet d'eomp gant Glaodina, a oa ker kamm ha ker koz, m'he devoa poan o vale : d'an noz ar Pellgent avat ez ae en-dro evel eur plac'h yaouank.

Diweza tro m'am eus gwelet an traou-ze, e maner Kerenor, abaoe ez eus n'ouzon ket pegeit... er bloavez seitek kant daouzek ha pevar ugent oa. Te Perig a zo er skol hag a oar an dra-ze. — Ya, Visant, c'houec'h vloaz ha hanter kant 'zo abaoe...

Mat, bugale, c'houec'h vloaz hag hanter kant a zo eta. Edo dija ar freuz hag an tan er vro. Ar veleien, kalz anezo, a oa tec'het kuit, hag ar re all a ranke chom dindan guz ha pa vezent paket n'o devoa da c'hortoz nemet ar maro.

A ! piou lavaro pebez amzeriou trist hon eus ana-vezet epad hor yaouankiz !

Aman oa chomet ganeomp-ni eur beleg koz, aze e Lannouenneg, hag a deue en noz da welout ar re glanv, da vadezi ar vugale-vihan — eur c'hoar d'in, Jakeda, az peus bet anavezet, Pier-Mari, a oa badezet e kraou saout ar maner. — Awechou zoken e lavare an oferenn d'eomp er c'hardi, met risklus oa, rak re dost edot da Garaez. Epad an oferenn aze e veze tud o vont hag o tont, dre an hent, hag a veze lemm o daoulagad ha tano o diskouarn. Ped gwech n'eo ket bet ar beleg kaez-se e riskl da goll e vuhez abalamour d'eomp-ni ? Hag ez eus tud c'hoaz hag a lavar traou eus ar veleien ! A ! paotred

a skiant verr ma 'zint, m'o defe gwelet evel-doun-me an amzer zivalo-ze, setu aze tud hag a rafe eur gaoz all...

Nebeutoc'h eget bloaz goude, va zudou, maner Kerenor n'oa mui nemet eur bern ludu.

An dispac'herien a deuas eun nozvez, e tro goueliou kal ar goanv ; an aotrou hag an dimezel yaouank a voe tennet eus o gweleo, ha chadennet evel torfetourien. Ar mevelien o veza c'hoantaet difenn o mistri a voe diskaret a daoliou kroz-fuzuilh pe a daoliou sabrenn. Me oa ar paotr saout, hag a veze o loja er sanaill. E kreiz va c'houk, e voen dihonet, en eun taol, gant an trouz hag a bep seurt kriadenno estlammus... « Kerz da guzat, Visantig, a lavaras d'in an aotrou koz, d'al m'am gwelas... — Ya, ya, gwelloc'h eo, eme ive Yvonaig, kenavo ar badoz. »

Epad an amzer-ze, al laeron a dorre hag a rae skrab dre ar maner, arak lakaat an tan ennan.

Evidoun-me a golle ma fenn. Evel eun den foll, e kemeris, e kreiz an noz du, hent chapel Itron Varia Gleden evit goullenn sikour diganti em emkrez.

A-vec'h m'am oa savet ar c'hrec'h a-zioc'h milin ar Roue, ma welis eur sklerijenn o tont eus koztez Kerenor ; va gwad a skladas em gwazied : ar maner eo a oa o tevi hag a zeblante beza eun tantez bras bras.

O tud fallakr, emeve, hag e chomis eur pennadig hanter semplet gant ar spont.

Yaouank oan d'an amzer-ze ; teir pe beder zro a ris betek Kemper war va zroad o kredi e c'helljen gwelet an dud chentil hag o digas ganen d'ar gêr adarre...

Siouaz evidoun, va foan ha va amzer a gollis bep gwech : ar vourc'hizien fall ne raent nemet c'hoarzin d'in...

Edon e Kemper evit ar bederved tro, d'an deiz arak gouel Nedeleg, pa glevis e tlee Aotrou Kerenor hag Yvonaig beza barnet antronoz.

Beleg koz Lannouenneg eo en devoa hel lavaret d'in : abaoe an nozvez spontus m'oa bet diframmet diouz he gwele gant an dispac'herien, ar baourkaez Yvonaig n'he devoa bet tamm yec'hed ebet.

Goude ar spontadenn he doa bet, piou a vefe souezet ?

En dienez a bep tra, er prizoun, lojet fall ha bevet falloc'h c'hoaz, he nerz a dec'he diouti tamm ha tamm. Ouz he gwelet evel o tizec'ha war he zreid, an tad koz a ranne e galon, en e greiz, hag a zinerze ive a zeiz da zeiz.

E derc'hent ar gouel Nedeleg-se eta, Yvonaig a oa gourvezet en he frizoun, skuizet gant ar c'hlenved, trefuet gant an derzienn. A greiz holl, e savas en he goazez, hag en eur astenn he brec'h war-du eur c'horn eus ar prizoun e krias : « Tad koz, tad koz, emezi, n'o gwelit-hu ket ? Hor merourien eo o vont d'ar c'hardi war-lerc'h Marzin ; n'eus na letern, na goulaouenn ebet gantan, ha koulskoude eo tenva an noz ha doun an erc'h ; emaint o vont d'an oferenn hanter-noz : an aoter a zo el lec'h ma veze ar c'harr bras ; an aotrou person a zo o wiska e zaimp oferenna da lavaret an oferenn evit goulen ma 'z aimp ac'halenn. Tad koz, sellit 'ta, sellit 'ta, emaint o vont ouz an daol-Fask... » Ne lavaras ger ebet mui, koueza reas war an dornad plouz hanter-vrein a oa dindani.

« O va Doue, eme an aotrou, a c'hellas en em ruza betek e verc'hig, o va Doue, 'michans ne dennoc'h ket Yvonaig diganen c'hoaz ! N'em eus nemeti war an douar ! O va Doue, va Doue, na lakit ket ar groaz all-ze war va diskoaz, re am eus dija da zougen. »

Doue ne zelaouas ket e bedenn : Yvonaig he devoa bet poan a-walc'h war an douar ; poent oa d'ezhi mont d'an nenv — leuskel a eure eun huanadennig — he ene eo en em zistage diouz he c'horfig paour, evel eur frouezenn zara, d'an diskar amzer.

An aotrou a chomas eno sebezet, evel eun den ha ne gleve ha ne wele mui, divrec'h sklaset Yvonaig en-dro d'e c'houzoug.

Epad pegeit e padas c'hoaz e c'hlac'har, er bed-man, den ne ouezo tiken. Ar pezh a ouezer mat eo, antronoz, pa deujod da glask ar brizonerien da vont dirak ar barnner, kaer a oa o gervel, den ne respontas. Treneur, aotrou koz Kerenor, hag e verc'h-vihan Yvonaig, a oa aet

da welloc'h bro. Kavet e voe an daou gorf maro, an eil etre divrec'h egile. Ar mabig Jezuz eo a oa deuet, da noz e c'hinivelez, da gerc'hat e zaou zervicher kalonek, da vont d'ober gouel Nedeleg d'ar baradoz...

Alo, bugale, eme Visant, o steki e gorn butun war ivin e viz meud, hag o sec'ha e zaoulagad gant manch e chupenn, ne reketan ket d'eoc'h, na da zen ebet, gwelet eun amzer evel hounnez.

Ha koulskoude, war a glevan, an tamm Republikman, n'eus nemeur a c'houez vat ganti. Sav diwar va hent, Jopig....., me blij d'in mont abred d'an iliz, da noz ar Pellgent.

Kenavo abenn bloaz, m'hol lez Doue war hor ye-c'hed. — Kenavo, Visant, eme ni, ha da vloaz, eur gontadenn all adarre. — Ya, ya, nemet ar Mabig Jezuz a deufe d'am c'herc'hat...

Siouaz ! n'hor beus klevet kontadenn all ebet ken gant Visant goz, rak tra burzudus, da zeiz Nedeleg, diouz ar mintin, pa voe digoret iliz Karaez, e voe kavet Visant, war e zaoulin, kroaziet e zaouarn, harpet e benn ouz ar palustrou dirak ar c'hinivelez....., sounnet e izili : aet d'e dro d'an nenv da beurober gouel Nedeleg.

(Savet gant an Ao. Kerlouet,
maro person e Plouedern).

« Je vous conjure d'oublier que vous êtes Breton, pour ne vous souvenir que de votre qualité de Français. »

Dépêche du
Délégué à la Guerre
au Général KERATRY.

«...On a eu tort de faire une armée de Bretons. Que voulez-vous ! à Tour, ces Messieurs craignent que ce soit une Armée de Chouans !... »
Déclaration d'Ange BLAIZE,
Préfet d'Ille-et-Vilaine.

L'étrange aventure de l'Armée de Bretagne

gant Camille LE MERCIER D'ERM,

A ZO EUL LEOR DA LENNN.

20 lur n'eo ken p'her goulenner breman ouz an « Editions de l'Hermine », 36, rue du Casino, Dinard. — C. C. 740 Rennes.

Ar Yarig he viou aour

An den piz
 Alies 'zo kriz
 O klask gwellañ e stal, petra 'ra ?
 Kas e stalig da netra.

Eur wech ez oa eun tieg
 D'eur seurt darvoud 'voe kiriek.
 Bez' en doa en e benn-ti
 Eur vrag a yar, pluñ gwenn d'ezi.
 Ha bemdez 'kave 'n he neiz
 Eur viig aour, koant 'vel an deiz !...
 Ne lavar grik da zen
 Gant aon n'en de ket ken !
 Ha bemdez ive 'kreske
 Ar bern aour hen heske.
 Eun dervez ar paourkaez
 A c'hrozmol 'n e c'houeled :
 « Va den mat, te 'zo faez
 Gant ar c'hoant 'peus da welet
 An tenzor 'zoug da yarig
 He laz ha reuta da yalc'hig ! »
 Hervez e lavar
 Ne chom ket pell en arvar :
 Kregi 'ra en e yar wenn
 'N eun taol kontell 'troc'h he forn
 Ha gant eun all he digor krenn :
 Met, siouaz !
 E boan a gollas !
 Hag e yar c'hoaz ouspenn.
 E pep amzer tud 'ya da baour
 Klanv ma 'z int gant an aour.
 « Gwelloc'h eo furnez leiz an dorn
 « Eget aour melen leiz ar forn. »

Yann GORRIGAN.

(Kliché « Le Drame d'un Peuple incompris »)

Daoust d'ar brezel ha d'an dud fall,
 Feiz Euzkariz a jom divrall.

TUD VRAS eur bobl e gwask

ABADE an 19 a viz gouere 1936, ema al lazerez er Spagn : eun druez !

E Valañ hag e Madrid ne glasker nemed eun dra : diskar ar re wenn ; e Burgos hag e Salamank, diskar ar re ruz ; pobl Euskadi (1), hi, katolika hini a zo er bed, tapet e gwask etre an diou gostezenn-se, a c'houzanv, triouec'h miz a zo, eur verzerenti skrijus hag ar peñz a zo doanusa, marteze, eo gwelet penement a abeg a gaver enni dre ma 'z eo chomet a-du gant gouarnamant ar

Spagn, e lec'h mont, en e eneb, da heul ar jeneral Franco hag e genseurted.

Kalet e oa da wazed Euskadi mont a-du gant dispac'herien o tont eus goueled ar Marok, a oa o ger hini Calvo Sotelo : « Gwell eo ganeomp gwelout eur Spagn ruz eged eur Spagn rannet ! Preferimos una España roja a una España rota ! » (2) hag o devoa savet, er vann, banniel ruz-aour an Dispac'h, war o meno, evit difenn ar Feiz ha diskar ar gommunisted (3), ha pa dalv kenta tra a gavent mat da ober oa flastra kristena korn-bro a oa er Spagn hag, end-eun, an hini e oa an nebeuta kommunisted ennan.

Euskariz, taget, evel ma oant, a rankas en em zifenn hag en em zifenn o deus grêt, er eun doare ker kalonek m'en deus laket ar bed-holl, en estlamm, ha ma c'heller lavaret, heb aoun da fazia : eur vro hag he deus bugale d'he c'harout betek mervel, evelse, eviti, a c'hell beza flastret, evid eur pennad, met adveva a rai rak : « E kement lec'h ma vev spered gouenn Euskariz, ema Euskadi ! » evel m'en deus lavaret o mestr :

Sabin Arana GOIRI (1865-1903)

Tad Bro-Euzkadi

E bloaveziou diweza an XIXe kantved, stad Euskariz a gomze euskareg a oa ken izel ha m'eo c'hoaz, siouaz, en deiz a hizio, stad Breiziz a gomz brezoneg.

« N'o devoa Euskariz, nak eur skol-veur evid ar studiu euskadiat, nak eur skol-grenn, nak eur skol-izel; ar vugale ne ouient « nak istor o bro, na skriva, na lenn e yez o bro; n'o devoa nak « eur yezadur eus o yez, nak eun daolenn lies-konta, nak eul leor « da lakat etre o daouarn; er c'hloerdiou, kelenner ebet ne gaved

(1) - « Euskadi » eo hano nevez Bro-Euzkara, e galleg : Pays Basque. « Euzkarad » eo hano eun den eus ar vro-se hag an « euzkareg » eo hano yez Euskariz.

(2) - « El Nacionalismo vasco y la guerra civil en España ». (Pedro Dubalde).

(3) - N'eus nemet 10 kommunist war 100, en Euskadi; eun digarez toull da skei eo a gemer Franco eta ha netra ken, evel an hini a gemer breman ar Japan da skei war ar Chin : « On voulait délivrer la Chine de l'œuvre de désagrégation accomplie par le communisme, or le communisme était en voie de disparition et le sursaut patriotique de la nation l'a bien prouvé ». Cf. Manifeste de Mgr Yu-Ping, évêque de Nankin, « Croix » du 8 décembre 1937, p. 2, col. 1.

« da gelenn ar gloareged war an euskareg ! » Setu petra lennomp en eul leor graet da studia kudenn broadelez Euskadi (1).

... Neuze e teuas Sabin Arana Goiri.

Ganet e oa er Biskaya, ar rann-vro he deus dalc'het ar gwella d'ar yez ha d'ar boaziou koz, e kêrig Abando, d'ar 26 a viz genver 1865.

Ez yaouank, d'e zeitek vloaz eo ec'h en em roas korf hag ene da zifenn e vro euskarat, he yez hag he giziou kristen. Da Zul-Fask 1885, eo e tiskulias e vreur Luis d'ezan ar wirionez a rankje difenn epad e vuhez hag a gaver er geriou-man : Jaungoikua eta lagi zarra. Doue hag ar Frankizou euskarat.

Adalek neuze Sabin a gavas eleiz a dud da stourm outan; netra, na den n'hel lakeas da fallgaloni hag edoug e vuhez n'en devoe ken kefridi nemet lakat e vro da c'hounit he frankizou kollet evit ma c'hellje beza adarre eur vro gristen hag euskarat evel ma oa bet er c'hantvejou tremenet; ne veve nemed evid « Euskadi », eur ger koant krouet gantan evid henvel kevredad ar broiou euskarat.

Katolik e oa Sabin, evel an holl, kouls lavarout en Euskadi; evitan ne c'helled ket dispartia ar feiz diouz ar garantez evid ar vro.

En e feiz eo e kavas nerz a-walc'h evit labourat, evel m'en devoa c'hoant, war dachenn e vro; e feiz eo hel lakeas da chom bepred seder e kreiz e vrasa trubuilhou; arabad eo d'eomp ankou-nac'haat edo e-unan penn, da genta, hag e ranke stourm heb ehan ouz ar c'hredennoù gaouiat a veze digemeret dre holl ha gand an holl; pegen uhel e ranke 'ta beza e galon, evit derc'hel, evelse, penn d'an holl, ha kerzet, hep trei, nak a gleiz, nak a zehou, atao gand an hent eun...

Chom a eure dek vloaz, o prederia hag o studia, er sioulder.

Studia a eure gant karantez, evel m'en devoa klasket ar wirionez, gant karantez. Eur wech savet gantan e gredenn, diwarbenn e vro, e stagas d'hel lakat da dalvezout; studia a eure e yez; eur yez paour ha ne skrived netra ganti, kouls lavarout; studia a eure he istor, he rann-yezou hag e savas eun doare-skriva unvan, merk ar sevenedigez evid eur yez, ar pep reta, marteze, evit m'he devezo eul lennegezh ha ma veza digemeret er skolioù.

(1) - « La Nation Vasca », gand E. de Aranzadi, Etxeberria, p. p. 205-206, Bilbao 1930.

Sabin Arana GOIRI
(1865-1903)

(Poltred kinniget d'ar Bleun-Brug gant Gouarnamant Euzkadi)

Ha neuze an Istor. Degas a reas an envor eus an darvoudou c'hoarvezet gwechall; dre lakât ar broiou da anaout o amzer dremenet eo e teuer d'o lakât da gaout fizians enno o-unan ha d'o zenna eus o c'houk pounner (1).

Netra, nag ar waperez, nag ar gasoni, nag ar rivin, nag ar prizon, ne viras outan da gas da benn al labour spontus ma 'z eo lakat eur vro da adkavout he spered broadel.

En em rivina a reas, ya, evid e vro, hen, hâg a oa e dud en o aes.

Prizoniet eo bet diou wech, d'an nebeuta; er bloaz 1889 e voe hanvet da gannad e Bilbao; sevel a eure eur gelaouenn « El Correo Vasco », evit difenn e venozioù; tri miz goude e voe difennet outan moula e gazetenn; er bloaz 1901 e savas eur gelaouenn trimiziek « Euzkadi »; bloaz e padas.

D'ar 24 a viz mae 1902 e kasas eun telegramm d'an Prezidan' Roosevelt evit trugarekaat ar Stadoù Unanet da veza roet he frankiz da enezenn Cuba; tapet e voe evit beza graet eun henvelep torfed ha prizoniet adarre; dalc'het e voe, en toull bac'h, betek deiz ar varn, d'ar 7 a viz mae 1903; didamallet e voe ha lezet da redek; siouaz tapet en devoa e fall, er prizon, ha teir zizun goude e varve.

A-raok mervel e skrivas d'e vreur Luis, evit lavaret kenavo d'ezan : « Eus a greiz va c'halon, emezan, e roan va ene d'an Aotrou Doue, m'her goulenn diganen; e gwir, ne ouezan ket penaoz e drugarekaat a-walc'h da veza roet d'in da c'houzout ken abred all a-raok, ema ar maro war nes va skei ! »

Ha d'ar 25 a viz du 1903, e kreiz e vrud d'e 39 vloaz e roe e ene kaer d'e Grouer, laouen ha didrouz; eun nebeut tud hegen a heulias e gorf d'an iliz; sebeliet e voe e bered paour Sukarrieta, el lec'h ma teu trouz ar mor bras d'e luskellat e dounder e vez. Ar vered paour-se, avat, a zo anavezet breman gand Euskariz, a ya da zaoulina, eur wech, da vihana, edouñ o buhez war bez ar mestr Sabin Arana Goiri, evit pedi evid o bro.

D'an 21 a viz du diweza, Eusko Deya (2) a roe da glevout mouez Euzkariz, en eur skriva :

(1) - D. K. Kongar. Sabin Arana Goiri (« Breiz Atao », 20-1-35).

(2) - Euzko-Deya, « Mouez Euskariz », kelaouenn sizunveziek Gouarnamant Euzkadi, 11, avenue Marceau, Paris (16^e).

« Ne ouelimp ket war maro an hini a hanvomp ar Mestr; Sabin Arana Goiri en deus bet ar maro a oa dleet d'ezan kaout, ar maro en divije bet dibabet e-unan, m'en divije bet tro d'hen ober, ar maro tapet gantan o stourm evid e vro; en em ginniget e oa e sakrifis da Zoue evit frankiz Euskadi ha marvet eo seder, o kredi e oa digemeret ar sakrifis-se er baradoz evit brasa eurusted e bobl.

« Gouzout a rae, dreist-holl, rak feiz en devoa en e gefridi, ne varvje ket ar pep wella anezan, da lavaret eo e spered.

Pevar bloaz ha tregont goude e varo, Sabin Arana Goiri a gen-dalc'h atao da brezeg d'e genvroiz; ar brezel kriz a ren a lak da vleunia ar garantez virvidik o deus Euzkariz evid o bro, ruziet hizio gant gwad ar re wella anezo maro evit Doue hag Euskadi. Diavézidi a zo deuet, siouaz, da veza ar vistri, en o bro; diskibien Sabin o deus ranket kemerout hent an harlu; da zeiz ar bloaz e varo, pell diouz Euskadi eo o deus laket oferennou evitan hag ar re a zo chomet du-hont, dindan seuliou pounner an estren n'o deus ket hen ankounac'haet, ken nebeut, na kollet ar fizians da welou dizale o sevel war o bro eun amzer laouenoc'h eged an hini vremen.

Sabin Arana Goiri a vev eta e kalonou holl Euzkariz hag ar brezel-man en deus skoulmet strisoc'h eget biskoaz an unvaniez etrezo : evito holl, Sabin Arana Goiri eo ar Mestr, ha Tad ar Vro.

Ha setu aman eur stourmer all :

Arturo CAMPION

An Euzkarad-se, gouziieka den a oa war an euzkareg, a varvas en hanv diweza, rannet e galon gand ar brezel kriz a vez grêt d'e vro ha d'ar yez en deus karet ha labourer kement eviti; ouz e goll, Euzkariz o deus kollet unan eus o c'henvroiz brudeta.

Adalek e yaouankiz, Arturo Campion a stagas da labourat evid, adsevel ha pînvidikât an euzkareg.

Er bloavez 1880 ec'h embannas : Orrega (Roncevaux ar C'hallaoued) eur varzoniez skrivet e 18 rann-yez an euzkareg; er bloaz 1883, al leor-man : Arnodennou diwarbenn lezennou an distaga, o euzkareg.

Skridoù all, talvoudus bras, en deus grêt, evel « Narraciones basicas » ha zoken romanchoù savet war danvezioù euzkareg.

E kelaouennoù Euzkal-Erria, Euskalerrianen-alde, R. I. E. V. e c'heller kaout ivez labourioù pouezus savet gand Arturo Campion; met, siouaz, ar c'helaouennoù-se hag al leorioù diwarbenn ar prederouriez a zo bet dêvet d'ar 26 a viz ebrel na voe pulluc'het Gernika, kêr zantel Euskadi, gand kirri-nij an Alamaned.

N'eo ket souez, eta, e vije maro Arturo Campion, gand ar rann-galon, o welout ar gwall zarvoudou a skoe e vro; e relegou a zo breman o tiskuiza, e bered Pamplona, e douar Euskadi.

Jose Maria
de
Ariztimuno
y
Olaso
(1896-1936)

(Skeudenn tennet eus ar gelaouenn euzkarek « Argia »).

An Euzkarad-man a dlee dont warlene da Vleun-Brug Rosko evid ober anaoudegez gand ar Vretoned a labour, dre aman, da zihuna spered Euskadi; siouaz, ar brezel tarzet, en e vro, eur miz a-rao ar gouelioù, a viras outan da zont d'hor gwelout ha t. e kave ar maro, en eun doare skrijus, evel m'her gweloc'h pelloc'h.

Ganet eo bet e Tolosa, er bloaz 1896, ha goude beza grêt e studi e Comillas hag e Vitoria e voe beleget e Vitoria, er bloaz 1922; eur urzier dreist, eur spered digor hag eur c'homzer helavar e oa an Aotrou Ariztimuno hag a holl viskoaz e voe troet da zifenn e feiz kristen hag e vro venniget Euskadi.

E LABOUR BELEG

Dal ma voe beleget e voe karget gand e Eskob da skigna Breuriez ar Feiz, e eskopti Vitoria, hag en devoe tro, dre eno, da brezeg, eus an eil penn d'egile d'an eskopti, ha da zavel leoriou ha kelaouennou evit rei da anaout an ezomm a zo da harpa Breuriez ar Feiz. Hen eo a voe sekretour Diskouezadeg ar Misionou, e Barselona, er bloaz 1929.

E LABOUR EUZKARAD

Pa gouezas Primo de Rivera, tud Euzkadi a glaskas ober eun dra bennak evid adsevel o bro; kroui a rejont ar gevredigez EUSKALTZALEAK; Aitzol, — al lezhano-se en devoa kemeret an A. Aristimuño, evel skrivagner, — a voe laket en he fenn; hag a-zevri eo'h em rojont d'al labour vras ma 'z eo rei da eur yez he renk a enor kollet ganti; an A. Aristimuño a gomzas, a-gleiz hag a-ze-hou, a skrivas, a zastumas gerioù, notennou, skridoù, leoriou hag all. Sevel a eure « deiz an euskareg » da lavarout eo eur gouel en enor da yez Euzkadi, gant prezegennoù ha kenstrivadegoù e kêriou brasa ar vro hag ar varzed a veze kurunet o oberou er gouelioù-se a veze renket o gwerzioù en eun dastumadenn hanvet « EUZKO OLERKIAK », da lavarout eo « barzonieziou euskarat ».

Sevel a eure ivez « dervez ar Bersolari », da lavarout eo dervez ar c'henstrivadegoù etre ar zaverien soniou, soniou farsus, peurliesha, hag a ranke sevel o soniou, war an taol ha dirak an holl.

Lakat a eure da vont a-du gantan ar vistri-skol, ar veleien, hag ar merc'hed evit trei ar vugale war an euskareg.

Evit lakât heligenta etre ar skrivagnerien e savas kenstrivadegoù peziou-c'hoari e euskareg; e emgleo da voula leoriou « Euskaltzaleak » a embannas eleiz a skridoù savet gand ar varzed koz koulz ha leoriou troet enno, e euskareg, ar skridoù kaera savet e yezou all ar bed.

En eul leor dreist skrivet e spagnoleg, e hano : « Muerta del Euskera » — maro an Euskareg — e roas lamm da gement hini a glaske diskar ha dismegansi yez e vro da heul Miguel de Unamuno.

Bez' e voe unan eus krouerien hag ene ar gazetenn pemdeziek « El Día » savet e Donostia (Sant-Sebastian); embann a eure enni

kant ha kant pennad-skrid war danveziou dishenvel ha dreist-holl war adsavidigez an euskareg, war istor ar vro, war ar skolioù diou-yezek, war ar poblou bihan gwasket, dre ar bed, ha war an doareoù gwella da lakat ar feiz kristen da vont war gresk.

Er bloaz 1933, e savas hag e renas ar c'hannad daouviziek a 80 pajenn : « Yakintza », e kaver ennan studiadennou war an holl draou-spered a zo mat da dud Euzkadi o gouzout.

E Yakintza meur-zebrel 1936, e oa c'houec'h pajenn, savet gand Antonio de Labayen, m'êr Tolosa, war c'hoariva Breiz.

Hen eo en devoa ivez savet e Euzkadi deiz an euskareg, deiz ar varzoniezh euskarek ha deiz ar c'hoariva euskarek, tri deiz dem-henvel ouz tri deiz ar Bleun-Brug.

E LABOUR NEVEZENTIER

An A. Aristimuño a oa unan eus ar re a welas buan e tîk kement hini en deus anaoudegez ha galloud poania da zegas gwellaenn e stad truezus e nesa, koulz e stad ar re a zo er c'hêriou, evel e stad ar re a zo war ar mêzioù.

War dachenn ar c'hevredigeziou (syndicajou) e teuas a-benn, ken helavar ha ma oa, da lakat e genvroiz d'en em voda e « Eusko Nekazari Akartasuna ». Emgleo al Labourerien Euskarat, a oa anezi hag a deuas, e berr amzer, gand e skoazell, d'en em astenn war ar vro a-bez, en eun doare souezus.

War dachenn ar politik e roas sklerijenn ha skoazell da emrenieren e vro.

Gand eun toullad beleien, eus ar c'henta, Aristimuño a glaskas ober vad d'ar berniou devezourien difeiz a gaver wardro ar c'hêriou. Daoust ma ne gare ket an trouz, e kemeras perz e bodadegoù pôtrez ar gostezenn gleiz ha ne veze ket nec'het evit dispenn dirazo ar gevier a gaver e kentelioù Karl-Marx hag e genseurded.

Eun nevezenti e oa kement-se ha n'oa ket bet gwelet c'hoaz war douar al ledenez.

E LABOUR ISTORIER

Pa vezo lavaret mat, ar pezh m'oa troet ar muia outan, an den kalonek-se, oa istor e vro, ha dreist-holl boazioù ha lezennou e vro; dastum a rae gant karantez kement koz tamm paper koz a gave da c'hellout rei sklerijenn war an amzer dremenet ha deuet e oa a-

benn, evelse, da renka berniou paperoù kavet a gleiz hag a-zehou hag a oa eun tenzor evid ar studierien eveldan. Daou leor a zo bet grêt gantan diwarno hag a dle beza an daou genta eus eur rummad leoriou a zo da veza savet evit rei sklerijenn war an amzer dremenet. Ar c'henta : « Ren ar bobl en Euzkadi », bet moulet gand ar « Zabalkundea », eun emgleo krouet gantan ivez evid embann leoriou evit vad Euzkadi, a zo eul leor a ouiziege uhel e studier ennan lezennou Koz ar bobl euskarat hag an doare d'o lakat da dalvezout adarre en amzer-man.

Eul leor eo hennez hag a zo karet kenan gand Euskariz.

En eil leor e oa hano eus ar stourmajou o deus bet Euzkariz ar Zuberua, al Laburdi hag an Nabara, — da lavarout eo Euzkariz Frans, — da c'houzanv evit difenn o frankizioù ouz ar Vourboned.

Al leor-se hag a oa war nes beza moulet pa darzas ar brezel arabad eo e chomfe diembann; Aitzol a gemere kals preder gant broiou euskarek an douar bras hag Euzkariz ar briou-ze a zo bet kennerzet, sklerijennet ha skoazellet gantan, meur a wech.

Eul leor all c'hoaz a oa gantan war ar stern : « Gwerziou ar bobl e adsavidigez ar poblou » hag evit her skriva e oa en em laket da studia gwerziou an darn vrasa eus poblou an Europ.

En e bresou e oa barzonieziou a gantchou ha soniou koz dastumet etouez ar bobl hag en devoa youl da c'hellout o embann eun dervez bennak.

Stourm a eure evid ar gelennadurez diouyezek, dreist-holl er bodadegoù a lakeas obeer e Donostia (Sant-Sebastian) hag e Bilbao, e miz eost 1935. Sevel a eure ivez, en hevelep bloaz, eul leor nevez : « Ar brezel etre ar Yezou en Euzkadi hag en Europ », gant skoazell Aniceto de Olano, Bonifacio de Etxegaray, Eduardo de Landeta.

E VERZERENTI

Pa strakas ar brezel ha pa oa ar freuz-difreuz dre holl, e saveteas eleiz eus a enebourien politik e vro ho goude ec'h en em dennas e Euzkadi an douar bras.

Pa voe savet gouarnamant Euzkadi, d'ar 6 a viz here 1936, an A. Aristimuño a vennas rei d'ezan e skoazell, e sklerijenn hag e nerz-kalon.

Pignat a eure e Bayona, war al lestr « Galerna » : d'ar 15 a viz here, evit distrei da Vilbao ; en hent, e voe tapet gant pötred Franco. Pa voe klevet, er Spagn, ar c'helou e oa prizoniet an A. Aristimuño, kazetennoù Franco a voe lorc'h enno hag a skoe gwas ma c'hellent war an hini a leshanvent : ar beleg diboell.

Eur Gall, Jean Pelletier, prizoniet ivez gand Aitzol ha lezet, c'houec'h miz goude da vale, dre ma oa Gall, en deus kontet e amzer dremenet er prizon ha lavaret penaos e varvas an A. Aristimuño : (1)

...« Klevout a ran yudadennou, ha trouz ar skourjezoù o skei war eur c'horf ; er zal tosta e skourjezer eun den ; klevout « skei gand eul loen a gaver skrijus ; met klevout skei war eun den « a gaver estlammus ; an taoliou a gouez têt, an eil warlerc'h egile ; « ar c'hlemmou a deu da veza gwanoc'h gwana ha... grik ebet « ken. Ne glevan mui nemet trouz ar skourjezoù war eur c'horf di-« nerz... »

« Ar skourjezadeg-se a badas eun hanter eur, da nebeuta ; « sounnet e oan gand ar spont, gand an donjêr ; eun nor a zigoras, « eun den bourrevet a zigouezas ; an A. Aristimuño oa, va mignon, « war al lestr « Galerna ». Bec'h am oa bet ouz e anaout ; dallet « e oa gand ar gwad ha n'oa ket gouest d'am gwelout ; hirvoudi a « rae ha mil boan en devoa o vale.

« Evel Hor Zalver, ar beleg mat Jose Aristimuño a oa bet « skourjezet a-raok e gas d'ar maro !

« E welout a raen c'hoaz, evid ar wech diweza ; dizremmet, « bronduet ha koenvet ; harpet ha stlejet eo gant daou zoudard ; « emaint o vont d'e fuzulia, er stad-se ! »

E gwirionez, gant triouec'h den all, a oa war al lestr « Galerna », en o zouez eur plac'h yaouank, eo bet lazeta daoliou fuzul, e bered Hernani ; briata a eure an ofiser a oa e penn ar zoudarded karget d'e ziskar hag e pardonas d'ezan e varo ; mervel a eure evel eur zant en eur youc'hal : « Bevet Euzkadi ». D'an tennou kenta e voe gwall c'hloazet, met beo e oa c'hoaz hag e kendalc'he da bedi : « Truez outo, va Doue, truez ! »

Eur « senorito », da lavarout eo eur c'hamambre yaouank, ana-vezet mat e Bilbao, a laoskas eun tenn all gantan d'e beurlaza !

(1) - J. Pelletier. « Six mois dans les prisons de Franco ». Euzko Deya, 24-10-1937.

Eur beleg santel, eun Euskarad penn-kil-ha-troad, eur skriva-gner dreist, eur prezeger helavar, eun den eün ha mat ma oa unan, setu aze an den a zo bet fuzuliet gand an dispac'herien, setu aze an den en deus kollet Euzkadi hag emañ holl o ouela d'ezan. Daou ugent vloaz en devoa. Barnet e oa bet d'ar maro, evel eiz war nudent all eus e genvreudeur beleien, evid an torfed o devoa grêt o karout o bro Euzkadi; meur a hini all c'hoaz abaoe o deus bet da c'houzanv an hevelep merzerenti, met karantez eur bobl evit he feiz hag he bro ne vez ket mouget er gwad !

Sabin Arana Goiri, Arturo Campion, Jose Aristimuño, a zo maro; Gernika, kêr zantel Euzkadi pulluc'het; Euzkariz harluet, met evel ma lavare Sabin a zo gwir : « el lec'h m'ema spered uhel « ar ouenn euzkarat ema Euzkadi. Euzkadi ne varvo ket ! »

*
**

An A. Goyhenetxe 'tar Eukeni, unan eus kannaded gouarnamant Euzkadi, e Paris, eo en deus teurvezet skriva evit « Feiz ha Breiz » buhez an A. Aristimuño; en hano hon holl lennerien e leveromp d'ezan aman hor gwella bennoz Doue.

D'an 18 a viz kerzu diweza an A. Beaupin en deus lavaret eun oferenn e iliz Sant-Stephan, (Saint-Etienne-du-Mont) e Paris, evid eneo an dudou keiz a zo maro abaoe m'eo digoret brezel ar Spagn; Euzkariz, en o fenn, an A.A. Mendizabal, Leizaloea, hag Irala, a oa niverus en oferenn-se hag a dosteas ouz an daol zantel.

Ra gemero Doue truez ouz Euzkadi hag ouz ar Spagn.

Herri CAOUISSIN.

Jose Antonio AGIRRE
Y LEKUBE

Rener-meur Gouarnamant
Euzkadi,

diskibl bras Sabin Arana Goiri, a
vo hano anezan aman er miz a
zeu.

(Kliché « Le Drame d'un peuple incompris »).

KELEIER AR MIZ

NEVEZENTIOU ENEZENN AR ZENT

Adalek an 29 a viz kerzu 1937. Stad dieüb Iwerzon a zougo an hanoiou-man hepken : EIRE, en iwerzoneg hag IRELAND, e saozneg.

Gouarnamant Iwerzon en deus gourc'hemennet ivez ma vezo lakaet hiviziken an iwerzoneg da veza kenta yez broadel Iwerzon ; ar saozneg a vezo miret, evelato, met hepken evel eil yez.

Kement-se n'eo ket souez, tamm ebet, rak o veza m'he deus breman Iwerzon he gouarnamant he-unan, eo aes kompren en divije henman dibabet an iwerzoneg evit yez broadel daoust ma 'z eo kals brasoc'h niver an dud a gomz saozneg eget hini an dud a gomz iwerzoneg.

Tamm ha tamm, eta, an iwerzoneg a deuiio adarre da c'hounit an tachennou bras kollet gantan, pe gentoc'h laeret digantan gand ar Zaozneg, evel ma laer ar galleg, dre aman, tamm ha tamm e dachennou digand ar brezoneg.

Thomas Davies, unan eus gwazed ar « Gaelic League », — eur gevredigez savet evit adsevel an iwerzoneg, — a lavare ar c'homzou-man, a zo ker gwir evid e vro, evel ma 'z int evit hon hini : « Eur vroad tud hep yez broadel n'eo nemet eun hanter broad tud. Eur vroad tud a dle derc'hel d'he yez kals startoc'h c'hoaz eget d'he douar ; er yez eo e c'hell kaout ar muia nerz hag ar gwella tu d'en em zifenn ! »

AR PEZ A GARER KAOUT E « FEIZ HA BREIZ »

Unan eus hol lennerezed yaouank eus Pleyber-Krist a skriv d'eomp :

« E gwirionez, mat e kavan « Feiz ha Breiz », evel « m'eman hag holl hel lennan adalek al linenn genta be-

« tek an diweza, gant kals a blijadur, rak lenn brezoneg « a garan kenan, dreist-holl hini yac'h ha flour evel hoc'h « hini.

« Koulskoude, pa c'houlennit, e lavaran d'eoc'h e « karfen gwelet bep miz muioc'h a geleier eus Breiz hag « eus ar Vretoned o chom e diavêz Breiz, dreist-holl ar « re a labour evit yez o bro ; barzonieziou a blij d'in « ivez ha neuze klevet hano eus kaerder hor mêziou.

« O c'houi hag a labour kement evit derc'hel ar bre- « zoneg e Breiz, va lezit da lavaret d'eoc'h pegement « emañ a-du ganeoc'h ha pegement ho meulan, rak ho « ker : « Hep brezoneg, n'eus Breiz ebet » a ran va hini. »

KELOU EUS BRETONED AR C'HREIZTEIZ

An A. Fanch Mevellec, aluzenner ha rener Bretoned ar C'hreizteiz, a gase da rener « Feiz ha Breiz » eun daolenn-pred eus banvez Bretoned Bourdel goloet a sinatouriou, hag e lavare d'eomp :

« ...Disul 5 a viz kerzu, e Bourdel, ez eus bet grêt « eur gouel bras gant ar Vretoned divroet er gêr-se. Di- « gaset em eus sonj dezo 'eus Feiz ha Breiz hag eus ar « Bleun-Brug. Setu aman eun testi sinet gant ar pen- « nou anezo, evit lavaret d'eoc'h eo karet Breiz e pep « bro... »

ENOR DA WISKAMANCHOU BREIZ EN ALGERIA

D'an 12 a viz kerzu diweza, an A. Leynaud, arc'heskob Alger a vennigas sal venez patronach parrez Kouba ; er c'hoariadeg a voe grêt, goudeze, bugale ar skol gristen, a zouge gwiskamanchoù kaera hor bro hag a zisklerie « Eun eured e Breiz » a voe kavet kaer kenan gand an holl .

E keit-se, merc'hed Breiz-Izel a lez o c'hoefou ouz an drez hag a glask en em wiska evel merc'hodennou Paris : diboellet er skolioù o deus heuliet.

GINIVELEZ

Mari-P. Abyann a zo laouen bras o kemenn d'eoc'h ginivelez he breur bihan RONAN, e Plougerne, d'an 22 a viz du 1937.

GOUARNAMANCHOU FUR HA LEAL

Gouarnamant ar Beljik a zo o vont da ober eul lezenn diwarbenn ar yezou a vezo komzet en armeou ; gourc'hemennet e vezo, hep dale, sevel strolladou soudarded, hag a vezo bodet hervez ar yez a gomzont : ar Flamanked, e strollad kenta, ar C'hallaoued, en eil hag ar Valloned, en trede. An holl urziou a vezo roet d'ar strollad kenta e flamankeg, d'an eil e galleg ha d'an trede, e valloneg.

Pegoulz e vezo gwelet kement all e Breiz ? Kazarniou, listri, skoliou ofiserien hag all ha ne vezo komzet erno nemed e brezoneg, evel m'eo dleet ?

Pa raimp trouz a-walc'h evit difenn hor gwir. Mezus eo d'eomp plega evel ma reomp da dud hag o devez ezomm dalc'hmat ac'hanomp.

E Helvesia (Suisse), e oa teir yez anavezet, betekhen, evel yezou broadel : an alamaneg, ar galleg hag an italianeg : kuzul ar Stadou Helvesiek a zo o paouez digemeret ar rhetoromaneg evel pedervet yez broadel.

Ar rhetoromaneg eo yez ar Rhetia, an Tyrol hag ar Frioul; komzet eo gant 580.000 den.

...Hag ar brezoneg, komzet gant 1.400.000 den, — o konta ar Vretoned a zo e Breiz hag ar re a zo divroet, — a zo atao, evel eur paour, o vont eus an eil dor-skol d'eben, o c'houlenn digor, ha den ne zigor d'ezan !

Daoust ha diarbenn a raimp eun deiz pe zeiz flastrien hudur hor Breiz ?

E EUZKADI AR FRANS

Kuzul ti-kêr Donibare Loitzun (Saint-Jean de Luz) en deus goulennet ma vije roet kenteliou war an euskareg e holl skoliou laik ha kristen kêr ; votet en deus 3.000 lur evit paea ar c'henteliou-se ha rei priziou, d'ar vugale a ouezo gwella yez koz o zadou.

Kuzuliou tiez-kêr Urrugue ha Donibare Garazi (Saint-Jean-Pied-de-Port) o deus heuliet ar skouer vat-se hag harpa a reont ar c'hevredigeziou a labour war dachenn an euskareg.

Hag e Breiz ? Kuzul ti-kêr an Oriant a bae ar mestrskol a ro ar c'henteliou brezoneg.

Nanavezan hini all ebet ! Atao e vezomp diwarlerc'h.

Yec'hed ar Vugale

ar "Sirop FERET"

a-eneb an Doken

Graet gant louzaouennoù hag a gaver er mor, ar sirop-man a ro nerz hag a yac'ha ar gwad. Ouspenn m'en deus eur vlaz eus ar re wella, louzou all ebet ne ro kement a nerz d'ar vugale hag hen.

« Ramplasi a c'hell ervat an emulsionou, an eol-moru, ar sirop Portal, ar sirop Raifort iodé, hag all... » Ar vertuz en deus da yac'haat ar gwad, ouspenn ar vertuz da zigas an nerz d'an izili, a zo penn-abeg ma n'her roer morse en aner d'ar vugale taget gant an doken, an trousklennou leaz, ar werbl, an doureier fall, droug-ar-roue, hag ar zempladurez a deu warlerc'h ar ruzel hag an dreo, etc.

En vente dans toutes les pharmacies.

Dépôt principal : **GRANDE PHARMACIE DU PROGRES**, 2, rue de Paris (au-dessus de l'Octroi), BREST.

Klenved ar c'henou hag an dent

L. LAPIQUONNE SUCCESSEUR DE L. JEZÉQUEL

Tenner dent
Loret gant skol-vedesinerez Paris

A denn an dent hep poan hag a laka dent nevez, war aour ha war gaoutchouk, hervez ar skoueriou diveza
Gwarantisa a ra e labour

RESEO A RA :

Bep Lun, e **LESNEVEN**, Hôtel Le Roux, ha bep Sadorn, e **BRASPARTS** hag er **FAOU**. — Ar c'habinet a gonsultationou a zo digor e Brest, 4, passage Saint Martin, aboue eur beteg kreisteiz, ha da 2 eur beteg 6 eur. *Téléphone 0-16*

Eun hano hepken

Ar gwella marc'hadour lunedou a zo e MONTROULEZ!...

LUNEDOU a bep seurd
evit an holl

Eun dibab eus an traou
gwella evit ar-re vouzar

Photos - Appareils - Plaques - Pellicules
(de toutes marques)

Ti POITEL — Ti glas — Ti a fizians

War blasenn Thiers
MONTROULEZ

Ti koz L'OLIEROU

L'HOSTIS & JORDE, Successeurs

18, 27, rue Louis-Pasteur, 18, 27. — BREST

...Pa ho pezo eun dra bennak da brena, dalc'hit sonj
eo en HON TI eo e kavoc'h ato ar muia da joaz hag an
dessiniou nevesa e mouchouerou ha tavancherou brodet.

SEIZ, MEZER, HA DANVEZ A BEP SEURT

*Dioc'h ar galite an ti-man a werz gwelloc'h-marc'had
eged neus forz pehini all.*

Eun eskompt a UGENT REAL DRE GANT a vez roët
e marc'hadourez, ha DEK DRE GANT d'ar familhou ni-
verus diwar diskouez o c'hartenn.